

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВНЗ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНЬОГО ТОВАРОЗНАВЦЯ-ЕКСПЕРТА

Сьогодні криза мети вищої професійної освіти – формування готовності до професійної діяльності виявляє себе з усе більшою повнотою і очевидністю. Компроміс у питанні про те, чому і як навчати сьогодні майбутнього фахівця, стає все більш проблематичним. Найбільш нагальною проблемою стає незадоволення роботодавців підготовкою випускників ВНЗ і їх придатністю до конкретних умов трудової діяльності. Це пов'язано з традиційно обговорюваним розривом між теоретизованою освітою та практичним ринком праці [1]. Проблема полягає і в тому, що трактування умінь в освітньому контексті і у контексті ринку праці не завжди збігаються [2, 3]. Саме тому, обговорюючи проблеми формування готовності випускників ВНЗ до професійної діяльності, науковці повинні враховувати, так званий, «виклик часу» – запити ринку праці.

Ми підтримуємо думку науковців [4], які вважають, що сучасна професійна освіта має крен у бік теоретичного навчання, тому для ефективної підготовки майбутніх фахівців до практичної діяльності пропонуємо впроваджувати компенсуючі механізми, пов'язані із розвитком компетенцій. На наш погляд, доцільно створювати у ВНЗ таке освітнє середовище, яке дозволить безпосередньо впливати на кінцеві результати навчання, та забезпечить керованість і ефективність процесу формування готовності майбутнього фахівця до професійної діяльності.

Відомо, що освітнє середовище ВНЗ являє собою систему актуалізації освітніх можливостей студента засобами взаємодії суб'єктів середовища, пов'язаного з цілепокладанням освіти, змістом педагогічного процесу як похідної від змісту освіти, її соціально-культурної спрямованості, а також способами реалізації даних цілей інноваційними освітніми технологіями. На нашу думку, для того, щоб спрямувати навчальний процес на створення умов для підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності, необхідно: по-перше, чітко визначити мету кінцевого результату; по-друге, з'ясувати можливі способи її досягнення і, виходячи з результатів аналізу зовнішніх і внутрішніх ресурсів, обрати оптимальний шлях досягнення мети, по-третє, змодельовати технологію педагогічної діяльності з досягнення запланованої мети – тобто створити алгоритм даної діяльності; по-четверте, визначити які установки, знання, навички, якості, досвід необхідні майбутньому фахівцеві для реалізації даного алгоритму – тобто скласти профіль необхідної компетентності. Отже досягнення результатів навчання пов'язане зі створенням адекватного завданням освітнього середовища.

Одним із основних компонентів освітнього середовища ВНЗ є зміст освіти, який в умовах реалізації компетентнісного підходу задається у вигляді опису системи компетенцій випускника для кожного рівня освіти (бакалаврат, спеціалітет і магістратура). По суті зміст освіти забезпечує не тільки цілепокладання, а скоріше результат навчання, його діагностичний (контрольний) інструментарій. На ринку приватних послуг, які склалися у митному секторі, домінують митно-брокерські послуги та існує дефіцит кваліфікованих агентів з митного оформлення, що зумовило доцільність виявлення та дослідження структурних елементів митно-брокерської компетентності, як складового компонента готовності майбутнього товарознавця-експерта до професійної діяльності на ринку митних послуг, та розробки і впровадження у навчальний процес варіативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, які забезпечуватимуть її формування.

Структура змісту професійної підготовки майбутніх товарознавців-експертів у рамках варіативної складової ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» розроблена на основі спеціалізовано-професійних митно-брокерських компетенцій, представлена варіативними дисциплінами митного спрямування «Основи митної справи», «Товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності», «Митні платежі», «Декларування» та дозволяє майбутньому товарознавцю-експерту набути відповідних знань, умінь і навичок для успішної реалізації соціально-корисної, затребуваної суспільством фахової діяльності на ринку митних послуг.

Як бачимо, змістова складова компетентнісної підготовки товарознавців-експертів розроблена шляхом моделювання митно-брокерської діяльності; на основі концептуального знання про її сутність; набору апробованих у власному досвіді складових цієї діяльності (уміння класифікувати товари за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначати країну походження товару; митну вартість товарів, що переміщуються через митний кордон; застосовувати митні режими; розраховувати митні платежі; визначати заходи нетарифного регулювання; уміння працювати з програмним забезпеченням митного брокера, уміння декларувати товари та ін.).

Окрім змісту митної підготовки, істотне значення у формуванні готовності майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг відіграють й інші компоненти освітнього середовища ВНЗ (рис. 1).

Рисунок 1 – Компоненти освітнього середовища ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», що сприяють фаховій підготовці товарознавців-експертів

На наш погляд, визначені умови впливають на якість фахової підготовки і результативність процесу формування готовності майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг. Ми погоджуємося з Т. Гуцан, яка стверджує, що педагогічні умови – це структурна оболонка педагогічних моделей чи педагогічних технологій [5]. Педагогічна технологія:

- являє собою особливу сукупність методів, способів, прийомів і засобів навчання, які забезпечують ефективність і стійкість процесу гарантованого досягнення поставленої мети навчання;
- є частиною цілісної педагогічної (дидактичної) системи, що відповідає на питання «Як вчити?», а точніше, на питання «Як вчити результативно?»;
- припускає багатокритеріальну оптимізацію навчального процесу в умовах обмежень, забезпечення максимальної результативності навчання (за якістю, обсягом тощо) при мінімумі затрат трудових, часових і матеріальних ресурсів;
- передбачає діагностичність і можливість корекції процесу навчання;
- забезпечує можливість її відтворення і повторення іншими педагогами.

Під час конструювання освітнього середовища у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» нам важливо було впровадити такі педагогічні умови, у яких майбутні товарознавці-експерти отримали б правильне і повне уявлення про цілісну професійну практику митних посередників та змогли б:

- самовизначатися, адаптуватися, будувати власні програми дій у абсолютно різних професійних ситуаціях митно-брокерської діяльності;
- бути спроможними доцільно та ефективно діяти за різних обставин;
- об'єднувати окремі професійні дії (класифікація товару, визначення митної вартості, обрання митного режиму, визначення країни походження, нарахування митних платежів тощо) у системи, необхідні для успішного виконання посередницької діяльності на ринку митних послуг в цілому;
- оволодіти способами (діями, операціями) митно-брокерської діяльності настільки повно, що забезпечило б перехід до реального виконання своїх професійних обов'язків після закінчення ВНЗ (у моделі ми виокремили адаптаційний компонент, роль якого допомогти подолати так званий «бар'єр входження» у професію і забезпечити безперешкодну ефективну інтеграцію молодих фахівців у сферу праці).

Проблемою митної підготовки товарознавців-експертів є те, що у процесі вивчення дисциплін митного спрямування студенти отримують певні знання та вміння, які самі по собі є розрізненими елементами діяльності агентів з митного оформлення товарів. Кожен такий елемент досить самостійний і необхідні особливі педагогічні умови, які б сприяли об'єднанню цих елементів – окремих знань умінь і навичок, у єдине ціле – митно-брокерську компетенцію.

На наше глибоке переконання, практична підготовка майбутніх фахівців буде успішною, якщо вона здійснюється у рамках спеціально-спроектованої діяльнісної моделі, ефективне функціонування якої забезпечується наступним комплексом педагогічних умов:

– *організаційно-педагогічних*: підготовка та затвердження варіативних складових ОПП та ОКХ для спеціальності «Товарознавство та експертиза у митній справі», розробка та впровадження навчально-методичних комплексів дисциплін митного спрямування циклу професійної та практичної підготовки; проведення спільних нарад, круглих столів з представниками ринку праці, обговорення проблемних питань підготовки майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг; узгодження змісту педагогічних впливів, напрямів і форм спільної діяльності ВНЗ та потенційних роботодавців митної галузі; забезпечення єдності педагогічних впливів, їх послідовності та наступності; усунення причин та умов, які гальмують професійне становлення майбутніх фахівців; створення особистісно-розвивального середовища, ситуації успіху для майбутніх товарознавців-експертів; стимулювання соціально-професійної активності студентів; дотримання етико-психологічних законів спілкування між викладачами та студентами у рамках суб'єкт-суб'єктних відносин; опора на суб'єктивний досвід студентів; стимулювання процесів самовдосконалення, самопізнання і самовизначення майбутніх товарознавців-експертів; створення необхідних побутових умов навчання і виховання: широке використання можливостей засобів бібліотек, Інтернет-ресурсів і спеціалізованих кабінетів; забезпечення постійного обміну інформацією через комунікативні зв'язки «студент» – «викладач» – «представник митного брокера», «викладач» – «агент з митного оформлення»;

– *дидактичних*: формування цілей і завдань підготовки майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг узгоджених із представниками ринку праці; визначення змісту професійної підготовки студентів у позаурочний час, методів, форм і засобів виконання самостійної роботи та індивідуальних завдань; розширення інформаційного змісту навчальних спільних заходів із залученням представників ринку митних послуг: формування світогляду майбутніх фахівців з урахуванням особливостей майбутньої професії, розвиток у них пізнавальних інтересів; формування вмінь товарознавців-експертів самостійно здобувати знання у галузі митної справи і застосовувати їх на практиці; використання наочності та аудіовізуальних засобів навчання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення MD-office, зразків митно-брокерської документації (комплектів документів, згідно яких проводилося митне оформлення товарів; договорів на митно-брокерське обслуговування тощо); раціональне використання часу у процесі навчання; контроль і регулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів; оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності тощо;

– *методичних*: розробка та впровадження плану спільних навчальних заходів ВНЗ та підприємств, що здійснюють діяльність на ринку митних послуг, щодо проведення виїзних занять, навчальної та технологічної практики, стажувань тощо, робочих програм дисциплін митного спрямування циклу професійної та практичної підготовки; розробка та впровадження методичних рекомендацій з організації практичної підготовки майбутніх товарознавців-експертів за безпосередньою участю працівників ринку митних послуг; взаємне методичне консультування суб'єктів митної сфери і викладачів ВНЗ щодо особливостей проведення професійно-орієнтованих заходів; розробка тестових та індивідуальних завдань, планів проведення лекцій, бесід, практичних занять, тренінгів, дискусій, круглих столів; розробка методичних рекомендацій для студентів із виконання самостійних робіт, рефератів, есе, практичних робіт, курсових, дипломних, магістерських робіт; розробка сценаріїв рольових і ділових ігор тощо; самовдосконалення та підвищення професійної майстерності працівників ринку митних послуг і педагогічного персоналу ВНЗ, педагогічний такт і культура мови.

Отже, ресурси освітнього середовища ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» повною мірою забезпечують формування готовності майбутніх товарознавців-експертів до професійної діяльності на ринку митних послуг.

Список використаних джерел

1. Мороз С.Э. Проблемы совершенствования образовательных стандартов подготовки товароведов-экспертов в таможенном деле в условиях международной интеграции. XXXI Международная научно-практическая конференция «Пути преодоления кризисных явлений в педагогике, психологии и языкознании». Международная Академия Науки и Высшего образования, Великобритания. [Электронный ресурс] / С. Э. Мороз. – Режим доступа: URL : <http://gisap.eu/ru/node/12600>.
2. Алексеев В. Проблема «розриву» між it-освітою і потребами ринку та співробітництво з львівським кластером «it-бро» [Електронний ресурс] / В.Алексеев. – Режим доступу: URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22765/1/29-116-122.pdf>.
3. Harvey, L. Defining and Measuring Employability L. Harvey. Quality in Higher Education. 2001. Vol. 7 (2). P. 97 109.
4. Стёганцев А.В. Компетентностный подход: от профессионального образования к образованию профессионалов [Електронний ресурс] / А.В. Стёганцев. – Режим доступа: URL: http://www.stiogantsev.ru/st/biz_komp-podhod.html <http://zounb.zp.ua/node/1260> <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/4/01.pdf>.
5. Гуцан Т.Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів економіки до профільного навчання старшокласників / Т.Г. Гуцан // Україна наукова : матеріали п'ятої всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 23-25 грудня 2008 р. / зб. тез доповідей. – К.. 2008. – Ч. 1. – С. 23-25.